

Ossensia.

VI.

Geschiedkundigemededeelingen over Ossenomstreken

Het Loterijfonds van Ravenstein

van zijne stichting in 1752 tot zijne reorganisatie in 1818.

door

mr. J. P. W. A. Smit,
Rijksarchivaris in Noord-Brabant

1938

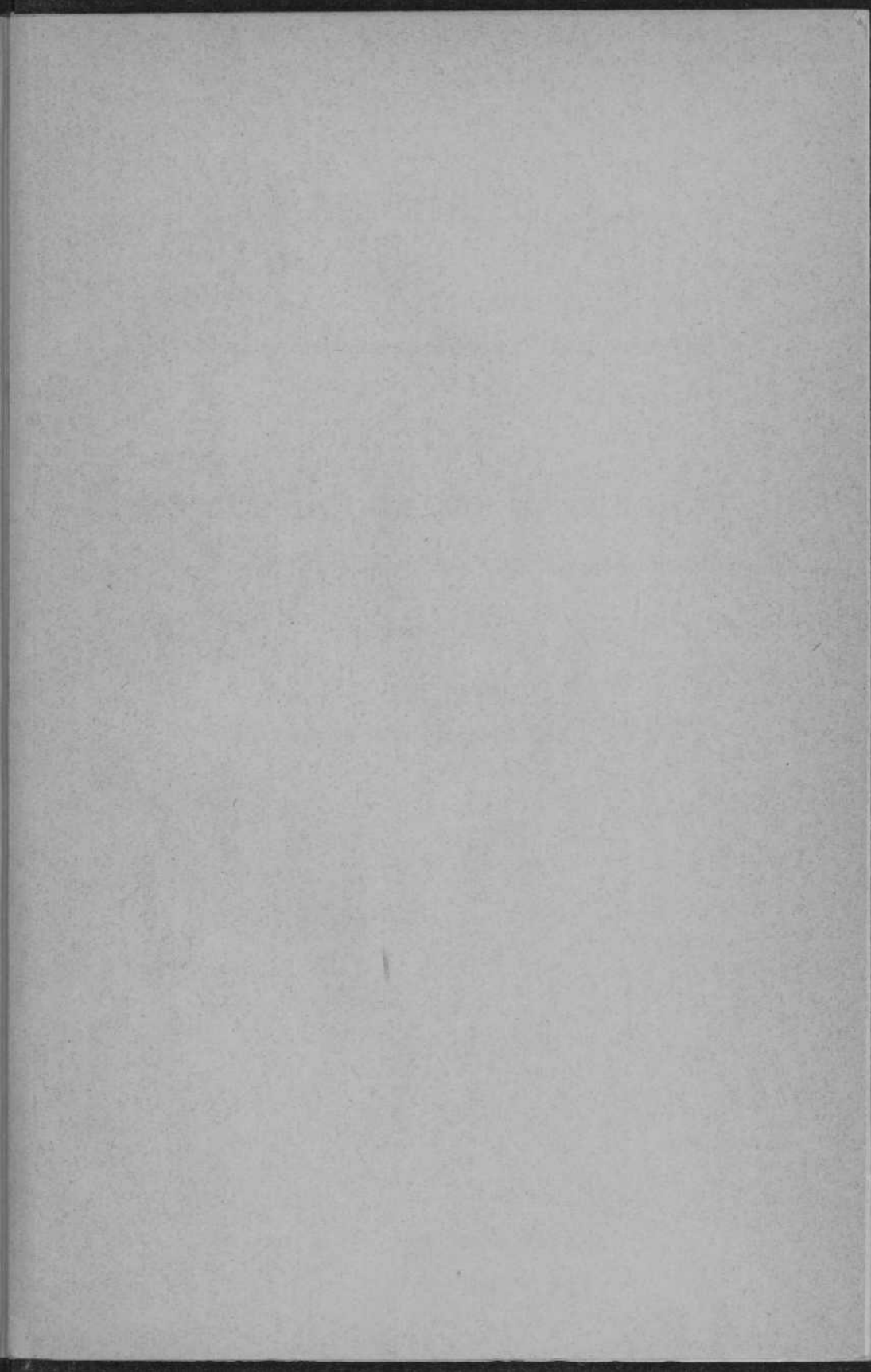
B

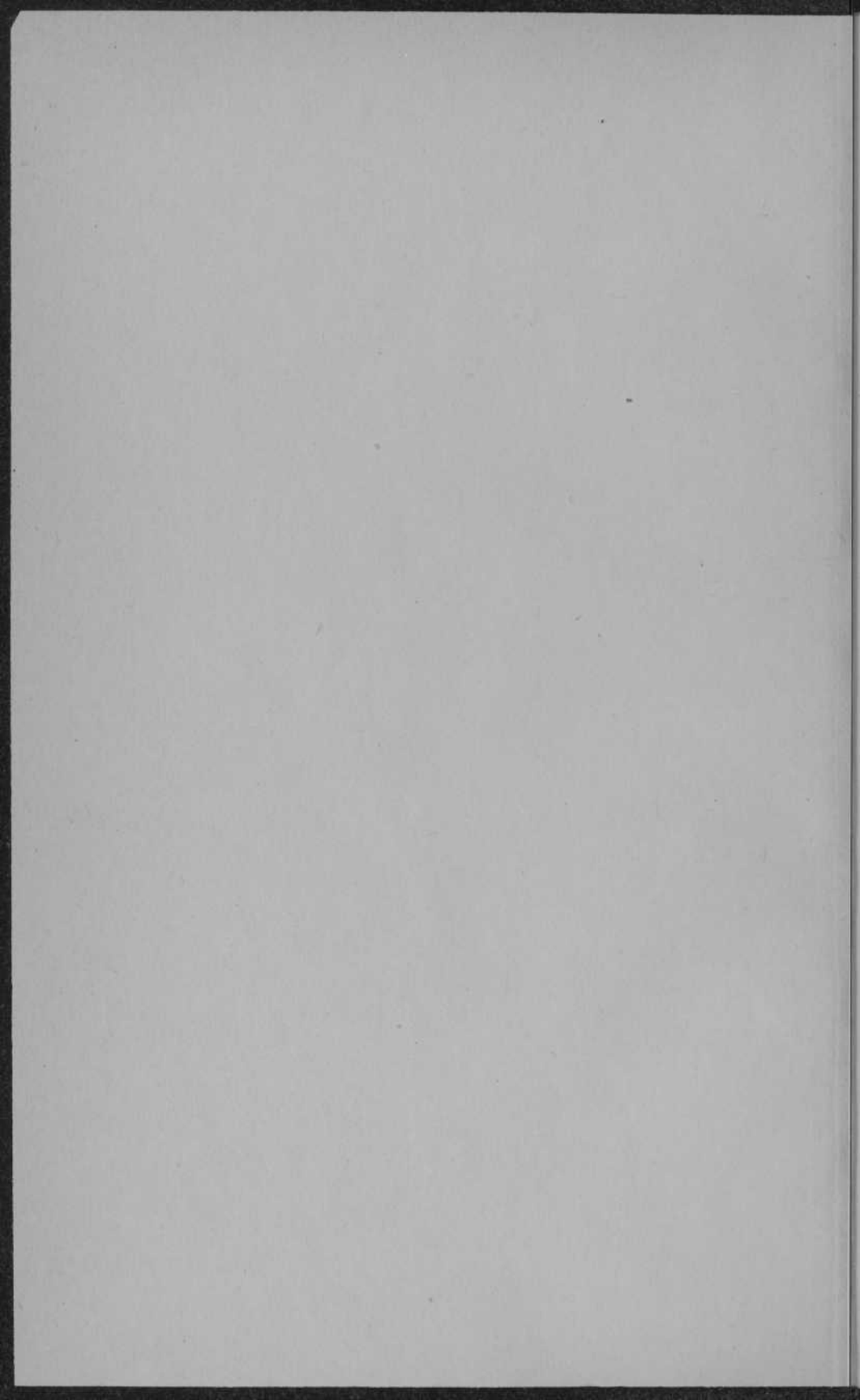
65

Drukkerij M. W. van Loosbroek, Oss

1107

B65

20 JULI 1938

Ossensia.

VI.

Geschiedkundigemededeelingen over Oss en omstreken

Het Loterijfonds van Ravenstein

van zijne stichting in 1752 tot zijne reorganisatie in 1818.

door

mr. J. P. W. A. Smit,

Rijksarchivaris in Noord-Brabant

1938

Drukkerij M. W. van Loosbroek, Oss

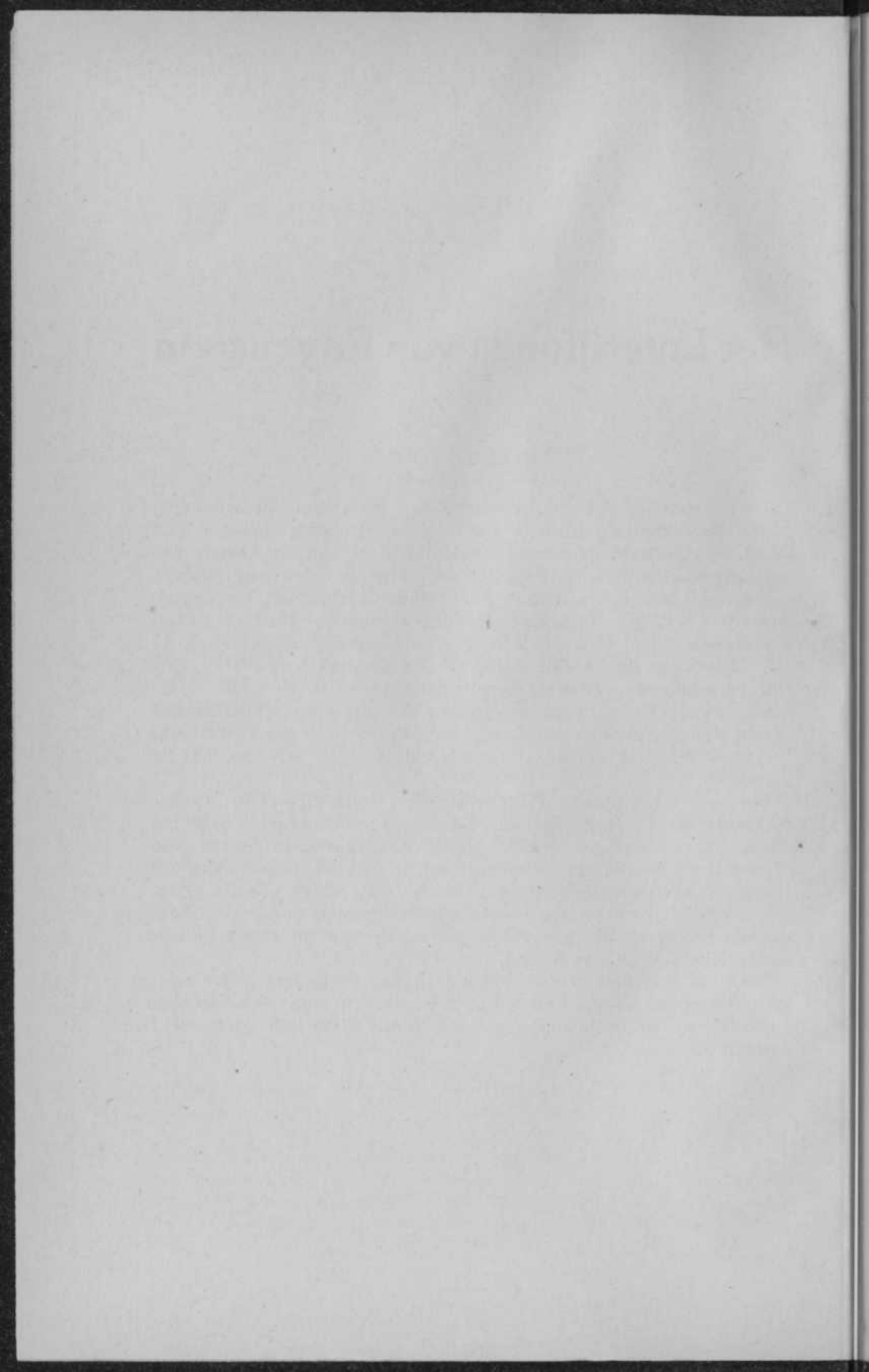
Het Loterijfonds van Ravenstein

INLEIDING

De ingezetenen van Stad en Land van Ravenstein genieten nog heden de inkomsten uit een fonds, waaruit, naast toelagen aan de R. K. Geestelijkheid een aanzienlijk deel van de kosten van het openbaar onderwijs bestreden wordt en dat den suggestieven naam van Loterijfonds draagt. Men vindt daaromtrent het een en ander in „Schutjes, Kerkelijke geschiedenis van het Bisdom 's-Hertogenbosch", deel V, en in een zeer tendentieuze schets van J. C. W. Quack in den Gelderschen Volks-almanak van 1877. Ook zijn verschillende officieele bescheiden, tot 1803, door dr. Hermans uitgegeven in „Verzameling van charters en geschiedkundige bescheiden betreffende het Land van Ravenstein", maar overigens zal men vergeefs moeite doen over deze zaak iets gedrukt te vernemen.

Nu berust het oudste gedeelte van het fondsarchief in 's rijks-archiefdepot in Noord-Brabant, daar ingekomen tegelijk met het ouder archief der provinciale griffie. Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant immers oefenen toezicht op het beheer van dit fonds uit. Uit dezen hoofde zijn, behalve dit archief, ook de gesloten rekeningen en andere provinciale bescheiden aanwezig. Zoo-doende werd mij de gelegenheid verschaft van dit fonds minder oppervlakkig kennis te nemen.

Men zal zeer vele nieuwe bijzonderheden en andere nader aangeduid vinden. Vooral kon het veel omstreden vraagstuk van den eigendom en de bestemming van het fonds historisch vastgesteld worden.

STICHTING EN AANVANKELIJK DOEL VAN HET LOTERIJFONDS

Het Loterijfonds, ook wel genoemd het Fonds der Latijnsche school, heeft zijn ontstaan te danken aan een loterij, welke bij rescript van den keurvorst van de Pfaltz, heer van Ravenstein, van 10 October 1729, no. 2, werd goedgekeurd ⁽¹⁾. Ravenstein omvatte, met het daaraan ondergeschikte land van Ravenstein de tegenwoordige gemeenten Boekel, Herpen, Ravenstein, Reek, Schayk, Uden, Velp en Zeeland. Zij behoorden toen nog niet tot den Nederlandschen Staat, maar aan een Duitsch vorst en zijn eerst in het jaar 1800 aan de Bataafsche Republiek verkocht. De aanvrager der loterij was Johan Frans van Willigen, Advocaat-fiscaal van Stad en Land (en tevens van het Graafschap Megen).

Het doel was, daaruit gelden te vinden, waaruit de kleine en versleten parochiekerk der stad Ravenstein door een nieuwe vervangen zou worden.

Deze nieuwe fraaie kerk, in Duitschen Barokstijl uitgevoerd, thans nog in gebruik is in 1735 voltooid.

Het blijkt niet in alle opzichten, hoe het de eerste jaren met de loterij gegaan is. Na den bouw der kerk werd de loterij wegens behaald succes voortgezet, zoodat de Raad van State der Vereenigde Nederlanden in 1737, tegen alle buitenlandsche loterijen en de Staten van Zeeland, in 1741, met name tegen de Ravensteinsche loterij verbod uitvaardigden.

Een deel der behaalde winst der voortgezette loterij werd voor nieuwe pieuze doeleinden gebezigd, want vermoedelijk was het met zulke hulp, dat, krachtens accoord tusschen den advocaat-fiscaal Van Willigen eener — en pater Bruijn, den magistraat en den erfdrost ter andere zijde, d.d. 27 Januari 1736 besloten werd tot het maken van een nieuwe pastorie en den opbouw, op het kerkhof van een school en twee huizen (2). De fiscaal schoot hiervoor, zij het uit de loterij, zij het, in verband daarmee uit eigen vermogen, gelden voor, waarvoor de huizen verbonden werden. Ook stond de keurvorst, bij rescript van 2 Maart 1739, voor drie jaren, een bijdrage van f 1000 uit het fonds toe voor een kapel bij het klooster der Brigittinessen te Uden, die hare oorspronkelijke vestiging Koudewater te Berlicum (Rosmalen) in de Meijerij, in 1713 voor gastvrijer oord verlaten hadden (3).

Uit den tekst blijkt, dat de loterij voor den keurvorst jaarlijks f 3000 opbracht en dat de resteerende f 2000 ter hof(reken)kamer moesten gestort worden.

De Ravensteinsche loterij was dus eene bij keurvorstelijk rescript geotroyeerde loterij der familie Van Willigen, die een deel der opbrengst der verkochte loten van iedere trekking als recognitie aan den keurvorst als landvorst moest afstaan. Dit aandeel, in den

beginne f 3000 groot, wordt in het decreet van 18 Oct. 1771 nog op f 2000 geschat, ⁴⁾ bedroeg sedert het rescript van 25 Jan. 1774, derhalve sedert de 53ste loterij (van 1774) 1%. ⁵⁾

Zooals gezegd is, werd een deel voor pieuze doeleinden bestemd, doch het restant der recognitie werd gekapitaliseerd en is de aanleiding tot het Loterijfonds geworden, waarover later.

STICHTING DER LATIJNSCHE SCHOOL VAN RAVENSTEIN.

De in 1736 gebouwde school was een „triviale”, derhalve, naar 18de eeuwsche opvatting eene, waarin men alleen Latijn leerde en welke men, op ongeveer 15-jarigen leeftijd verliet. Het is mogelijk, dat men destijds reeds aan uitbreiding gedacht heeft, doch uit de stukken blijkt dit in 't geheel niet en bovendien waren de inmiddels tusschen Beieren en Pruisen uitgebroken geschillen over de hertogdommen Gulik en Berg en de heerlijkheid Ravenstein en de toenemende geesteszwakte van v. Willigen, daartoe beletselen. ⁶⁾

Pas in de jaren 1750 en 1751 vestigde de magistraat voor het eerst de aandacht van den keurvorst op de mogelijke dotatie eener Latijnsche school.

Er waren in het deel van het tegenwoordige Noord-Brabant, dat niet onder de Vereenigde Nederlanden behoorde, reeds dergelijke instellingen: sedert 1587 te Gemert, dat aan de Duitsche Orde behoorde; sedert 1630 bij de Kruisheeren te St. Agatha, sedert 1645 bij de Minderbroeders te Megen en sedert 1707 bij de Carmelieten te Boxmeer.

Deze scholen waren voornamelijk kostscholen voor het beter gesitueerde deel der mannelijke Hollandsche jeugd, die hier voorbereidend onderwijs voor de Universiteit en vooral een Katholieke opvoeding ontving.

Dit gaf eenig plaatselijk vertier en het is begrijpelijk, dat de stad Ravenstein, die een kwijnend bestaan leidde, bedacht was zich een dergelijk voordeel te verschaffen. Doorslag gaf, dat de Kruisheeren in 1743 te Uden, derhalve in den Lande van Ravenstein zelf, een school voor de „litterae humaniores”, met één meester, dus een dergelijke als te Ravenstein, openden, die echter, naar verluidde, eerstdaags tot een Latijnsche zou vergroot worden. ⁷⁾ De erfdrorsaard. De Lauwere, die hierin belang stelde, kwam in beweging en met hem de stedelijke magistraat. Na informaties te Dusseldorf werd op 28 Jan. 1752 den keurvorst een verzoekschrift aangeboden. ⁸⁾ Men zeide hierin, dat de jongens in het land van Ravenstein, tot dan toe en met groote kosten buitenslands Latijnsche scholen moesten bezoeken, zoodat vele bekwame jongens, door onvermogen der ouders, van de studie werden afgehouden; dat de keurvorst thans zijn Ravenssteinsche onderdanen en alle personen uit niet-katholieke

streken in den omtrek, de gelegenheid kon verschaffen zich in den katholieken godsdienst en in de Latijnsche taal te bekwamen. Men verzocht derhalve den opbouw van een gymnasium, waarmede het schoolhuis werd bedoeld, binnen de stad Ravenstein en het oprichten van een Latijnsche school toe te staan.

Het verzoek werd te Dusseldorf gunstig ontvangen en de oprichting bij rescript van 26 Sept. 1752 toegestaan,⁹⁾ tot bevoordeeling der ingezetenen van Stad en Land van Ravenstein, gelijk uitdrukkelijk in de toezegging gemeld werd.

DE STICHTING VAN HET „LOTERIJFONDS”.

Tot vinding der benoodigde gelden deed de keurvorst een toezegging uit het gekapitaliseerde overschot der domeinrecognitie wegens de loterij.

Hij zonderde dit kapitaal, ongeveer f 20.000 groot, tot een zelfstandig fonds af. Uit een deel der inkomsten zouden de aanvaankelijke leeraren der Latijnsche school bezoldigd worden. Het restant zou weder gekapitaliseerd worden, totdat de aanwas voldoende was om de school in vollen omvang te drijven. Het opmaken der formeele stichtingsacte werd tot die toekomst verschoven en is nimmer geschied, wat een bron geworden is van veel misverstand en hevig ongenoegen in later tijd.

Reeds toen had de stad wijder strekkende verlangens. Steeds zal men, in het vervolg, tusschen de regels door, haar wensch lezen, dat het Loterijfonds een stedelijke zij, derhalve een waarover de stad, ongecontroleerd, zal kunnen beschikken, en dat het fonds haar van alle uitgaven ontlaste, die zij, voor het onderwijs, maar in de eerste plaats voor de welvaart van haar inwoners, in de weegschaal stelt. Met allen slaafschen eerbied, dien zij den keurvorst toonde, zocht zij ongemerkt en geleidelijk, en niet steeds met groote middelen, dien wensch door te drijven. Zoo had, bij acte van 24 April 1752 de magistraat zich verbonden om, in gemeenschap met den erfdrossaard, het Loterijfonds gratis te beheeren en voor de belegde kapitalen borg te blijven.¹⁰⁾

Reeds in den aanhef dier acte legt men den keurvorst het voorstellen in den mond om „de voorratige en verders te vervallene gelden der Ravensteinse loterije te verwijzen tot het inrichten der Latijnsche scholen binnen deese stat, tot het nodigh onderhoud der magisters en verdere nootsakelijkheden uyt dien hoofde te gerijzen”. De keurvorst zou dus naar deze voorstelling van zaken, niet alleen het, op dat oogenblik gekweekte kapitaal afstaan, maar ook de, in de toekomst uit de loterij te verkrijgen recognitie. Deze gelden zouden niet alleen voor het salaris der magisters, maar ook voor het inrichten der Latijnsche school „en verdere nootsakelijkheden” dienen.

In een volgend, ongedateerd, kort na het rescript van 26 Sept. 1752 den keurvorst aangeboden rekwest ¹¹⁾ trachtte de stad zich den toestand nog verder ten nutte te maken. Na uitbundigen danl voor de genomen beschikking, legt de stad haar verdere plannen open. Zij zal de beide huizen op het kerkhof voor gymnasium, dat is voor huisvesting der Latijnsche school, doen inrichten en daartoe de 2500 gld., die de fiscaal op die huizen voorgesloten heeft, ten haren laste nemen.

Ook zal zij 2000 rijksdaalders opnemen, om daarvoor een huis of erf te koopen tot opbouw van een aula. Dan komt de stad, weder onder uitbundige betuiging van onderdanigheid, met drie verzoeken. Vooreerst gelieve de keurvorst de loterij nog 20 jaren te continuëeren en de inkomsten voor de salariering der magisters en verdere noodzakelijke uitgaven aan te wijzen. Vervolgens vergunne hij, dat, voor het geval de Latijnsche school niet mocht opnemen, het gymnasiumgebouw en de aula weder ter volledige beschikking der stad zullen komen tot afdoening der daarvoor uitgegeven gelden. Ten slotte moge van ieder uitheemsch student, ten behoeve der stad en voor het gebruik van het gebouw, jaarlijks 4 gld. geheven worden om daarvan den intrest te betalen der daarvoor opgenomen kapitalen.

Ook wenschte de stad, dat de loterij, zoodra het kapitaal voor het onderhoud der leeraren bijeen is, nog drie jaren gecontinueerd worde, om daaruit de aflossing van meergenoemd kapitaal te doen. En eindelijk nog een aanvullend verzoek, n.l. om wegens den armzaligen toestand van meer dan twee derde der stadsingezetenen, die van den arbeid hunner handen moeten bestaan en het overige derde deel, dat behalve alle stadslasten nog de Landsbelastingen moet opbrengen voor zijn eigendommen in het Land van Ravenstein gelegen, waarbij nu nog komen de hooge verplichtingen voor inrichting van gymnasium en der aula, de onderdanen der stad Ravenstein van verdere nieuwe belastingen voor altijd vrij te maken.

Hoe het antwoord van den keurvorst geluid heeft, is niet uit het archief bekend, maar uit vervolge blijkt, dat de transactie betreffende het gymnasium toegestaan en het overige afgeslagen is. Eerst bij decreet van 18 Oct. 1771 ¹²⁾ werd de vermeerdering van het Loterijfonds uit de opbrengst der loopende loterij, alsdan op ongeveer 2000 gld. per jaar gesteld, goedgekeurd en wel, totdat het fonds 70.000 gulden zou bedragen.

De genoemde transactie kwam inderdaad tot stand en bij accord van 20 Nov. kocht de stad de pretentie der familie Van Willigen op de huizen voor 1400 gld. af. ¹³⁾ Bij resolutie van 21 November 1753 werd de beoogde heffing op de scholieren door den magistraat ingevoerd. ¹⁴⁾

Deze heffing had een openlijk protest ten gevolg van den magister, de scholieren, van allen, die kamers verhuurden aan scholieren van buiten, en van verdere belanghebbenden. Het min oirbare van het besluit lag niet zoozeer hierin, dat de studenten van buiten het Land van Ravenstein jaarlijks 4 gld. moesten betalen, doch wel, dat van die van buiten de stad, doch in 't Land van Ravenstein wonende, 2 gld. gevorderd werd, terwijl de scholieren uit de stad (voorloopig) van betaling werden vrijgesteld.

Dit was n.l. strijdig met de intentie van den keurvorst, die gewild had, dat de school evengoed tot voordeel der inwoners van 't Land als van de stad Ravenstein zou strekken. Er volgden, (voor zulk een kleine stad) zeer fel bewogen vergaderingen op 31 Oct. en 2 Nov. 1754, die den magistraat deden besluiten eerst voor Stad en Land en later (bij besluit van 1 Oct. 1756) ook van scholieren van buiten 't Land van Ravenstein de betaling te doen vervallen.

Het motief hiertoe was, dat de fiscaal, bij kwitantie van 24 Sept. 1756, het restant der oprichtingssommen had kwijtgescholden, naar zijn verklaring uit dankbaarheid voor verkregen genezing en omdat hij zijn voorschotten steeds als geschenk bedoeld had. ¹⁵⁾

DE LATIJNSCHE SCHOOL IN WERKING.

Inmiddels was de Latijnsche school op 27 Oct. 1752 geopend. Omdat de Fransche schoolmeester tot Mei 1753 aan een der huizen huur had, werd van den pastoor, na eenige strubbeling, vergunning verkregen, zoo lang het gebouw der „triviale” school voor gymnasium te gebruiken ⁽¹⁶⁾.

De leiding werd toevertrouwd aan de Sociëteit van Jesus.

Sedert het jaar 1629 bevonden zich namelijk te Ravenstein eenige Bossche Jesuiten, die destijds door de verovering van 's-Hertogenbosch door Frederik Hendrik, hun college aldaar hadden moeten verlaten. Vermoedelijk in 1637 was de parochiale zorg van Ravenstein aan de Sociëteit opgedragen. Daarbij kwam, dat de Jesuit-pastoor Aloysius van Willigen, sedert 1739 aldaar in functie, door familierelaties voor het Loterij-fonds bijzonder geïnteresseerd was. Vanzelfsprekend kwam dus de aanvankelijke leiding van de Latijnsche school, die „Gymnasium Aloysianum” genoemd werd, hem toe. Nadat de eerste organisatie voltooid was, heeft hij de prefectuur in 1754 aan een ander lid zijner orde overgegeven.

DE LOTERIJ OPGEHEVEN.

Intusschen bleef de loterij voortgaan. Bij keurvorstelijk rescript van 28 Aug. 1765 werd zij, zonder tijdsbepaling van afloop of

verplichte vernieuwing van octrooi aan den zoon van den advocaat-fiscaal Van Willigen, Frans Antoon, overgegeven, wegens den slechten gezondheidstoestand van zijn vader. De 53ste trekking (van 1774) en de 54ste waren ieder nog 76.500, de volgende 95.000 gulden groot. Na de 63ste trekking (van 1782) is zij opgeheven en Frans van Willigen werd, bij rescript van, vermoedelijk, 16 Dec. 1784, uitgekocht tegen een jaarlijksche indemniteit van 1000 gld. te betalen uit het Loterij-fonds. Daarentegen bleef hij, als „Oberaufseher” mede verantwoordelijk voor het richtig beheer van het fonds: hij moest zorg dragen voor de gerechtelijke vervolging der schuldenaars van het fonds, indien zij in gebreke waren en ook de rekeningen van het Loterij-fonds mede sluiten en ter kanselarij te Dusseldorf inzenden. Al spoedig heeft Van Willigen zich van die verantwoording afgemaakt. Toen hij tot „chargé d'affaires” van den keurvorst te 's-Gravenhage benoemd werd en hij met zijn gezin in Mei 1787 aldaar ging wonen, werd hem door den keurvorst toegestaan, die bezwaarlijke taak door den schout Van Cooth te doen waarnemen en deze sloot, althans sedert 1789, de rekeningen.

Van Willigen heeft zijn indemniteit, met een onderbreking tijdens den inval der Fransche legers, tot zijn dood, in de eerste jaren der 19de eeuw, genoten, ofschoon niet zonder bezwaren, want de stad had hem zijn vertrek uit Ravenstein zeer kwalijk genomen en maakte moeilijkheden met de uitbetaling.

HET LOTERIJ-FONDS NA DE OPHEFFING DER LOTERIJ

Zooals gezegd, hadden zich de giften uit de recognities der loterij van den beginne tot kerkelijke bepaald. Nu schijnt, in gevolge het decreet van 18 Oct. 1771, waarvan wel de intentie, maar niet de tekst bekend is ⁽¹⁷⁾ en waarbij de inkomsten der loterij bij die van het Loterij-fonds gevoegd werden, ook de last dezer uitkeeringen op het Loterij-fonds overgegaan te zijn. Ten tijde der tweede rekening van het fonds, (over het jaar 1754) is dit nog niet het geval, maar uit de eerstvolgend bewaarde, die over 1778, blijkt niet alleen, dat de inkomsten uit de recognitie tot de regelmatige behooren, maar eveneens de uitkeeringen aan de Ravensteinsche kerk en geestelijkheid. Ook uit de Mannheimer Loterij, blijkbaar onderdeel der Kurpfalzische Vereinigte Lotterie, waarin sedert 1783 de Ravensteinsche loterij is opgegaan of waardoor zij is vervangen, genoot het Loterijfonds, bij wijze van overgang, over de jaren 1783 tot 1786, jaarlijks 2000 gld. ⁽¹⁸⁾. Zelfs daarna zijn de bijdragen nog eenige jaren ingekomen, vermoedelijk tot den tijd van den Franschen inval, toen het landsheerlijk verband van Ravenstein met Pfalz Beieren verbroken werd.

Toen hebben de Fransen nog een poging gedaan om de dobbelzucht der inwoners van Stad en Land van Ravenstein naar de Fransche loterij, te Aken, af te leiden ⁽¹⁹⁾.

De uitkeeringen van het Loterij-fonds bepaalden zich, in beginsel en in toenemende mate, tot die voor de Latijnsche school. Naast de oorspronkelijke benaming kwam die van „Fonds” of „Fondatie der Latijnsche school” in gebruik en zelfs vindt men in het rescript van 4 Mei 1785 ⁽²⁰⁾ het „Ravensteiner Schul Sustentations Fundum” genoemd. Dat echter soms van het „stedelijk” Latijnsch Schoolfonds gesproken werd, was dubbelzinnig en niet zonder kwade bedoeling.

HET FONDS WORDT UITLEEN- EN VOORSCHOT-FONDS VOOR GEMEENTEN EN INWONERS.

De stichting was oorspronkelijk met een kapitaal begonnen, dat, zooals uit de niet zeer overzichtelijke rekening over 1754 is op te maken, ongeveer 20.000 gld. groot was en leverde dat jaar f 661.40 aan rente op. Men had daartoe eenige grootere schuldbrieven aangekocht.

Nu echter kwam er een merkwaardige nieuwigheid. Men ging in het vervolg matige sommen uitleenen, o.a. aan de stad Ravenstein, en aan de ingezetenen van Stad en Land van Ravenstein, die het geld veelal tot ontginning van woeste gronden en woningbouw besteedden. Zoodoende werd het fonds ook een instelling van groot openbaar nut „waaraan de gemeente zooveel te danken heeft”, zooals Schutjes zegt, of, zooals het in een brief van den magistraat aan den burger Goujon, controleur de l'armée du Nord, van 27 Dec. 1794 heet: „l'unique bien en quoi consiste le bonheur de la ville et du pays”. Bij decreet van 18 October 1771 ⁽²¹⁾ werd deze credietverleening aan de gemeenten nader geregeld en bij publicatie van 3 Mrt. 1772 werd den gemeentebesturen ⁽²²⁾ zelfs gelast hun schulden aan particulieren op te zeggen en het geld uitsluitend bij het Loterijfonds op te nemen, dat daarvoor slechts 3% rente zou in rekening brengen. Particulieren betaalden doorgaans 4%. Uit de tweede aanwezige rekening, die van 1778, blijkt, dat het jaar 1777 begon met een uitgezet kapitaal van 68525 gld. rentende f 2691.50, verdeeld over 241 leeningen aan particulieren, te samen groot 58425 gld., rentende f 2337, en 14 leeningen aan gemeenten en ambtenaren, tesamen groot 8750 gld. en rentende f 262.50. In datzelfde jaar werd 1350 gld. afgelost en 2425 gld. weer uitgeleend, uitsluitend aan particulieren. Steeds gaat het over bedragen, die van 100 gld. (eenmaal 50 gld.) tot eenige honderden opklimmen, doch nooit hoger. Blijkens het rescript van 15 Sept. 1784 was het kapitaal destijds tot 83726 gld. met 3241 gld. jaarlijksch inkomen opgeklommen. In 1793, (ik neem

dit jaar, omdat het het laatste jaar was, waarin het stelsel onbepaald werkte), blijkt de toestand zich, als volgt, ontwikkeld te hebben, althans voor zoover uit het niet onberispelijk gehouden „Hauptbuch" is op te maken. Het per 1 Jan. 1793 uitstaande kapitaal was groot f 91786.60, verdeeld over 315 particuliere rekeningen en 17 leeningen aan gemeentebesturen, de laatste met een totaal bedrag van 7616.60, zoodat het uitgeleend bedrag aan particulieren meer dan tienmaal grooter was dan dat aan gemeenten. Er waren nu elf posten bij van 1000 gld. en hooger, (één zelfs van 3000 gld.) maar voor het overige gold nog het karakter van voorschotten voor kleine luiden en voor ontginning van land. De opbrengst bedroeg ongeveer 3314 gld. De bovengegeven voorstelling van zaken is echter veel te gunstig, want dergelijke leeningen, tot ontginning, zijn uit den aard der zaken riskant. Het innen van rente uit voor menschienvende doeleinden geleend geld kan slechts met geduld geschieden. Toch werden de kapitalen in de rekening over 1792 (de laatste) voor de volle waarde verantwoord al is er ook een achterstallige som van renten van f 2615280, d.i. het achtvoudig bedrag der jaarlijksche te innen rente. In 1794 kwamen daarop nieuwe moeilijkheden, waarover later.

Volgens de uit de Loterij overgenomen verplichtingen deed het Loterijfonds jaarlijks een uitkeering voor onderhoud van kerk en pastoriehuizing, groot 100 gld. en bovendien voor buitengewone herstellingen, die soms zeer hoog opliepen. De pastoor ontving (in 1775) voor kostgeld 200 gld., voor zakgeld 60 gld. Aanvankelijk opgevoerd, is het totaal bedrag op het eind der 18de eeuw nog slechts f 1000, in de eerste jaren der volgende eeuw nog f 276 groot. Op gelijke wijze ontving de kapelaan in 1775 f 200 voor kost en f 50 voor zakgeld.

BIJZONDERHEDEN OVER DE LATIJNSCHE SCHOOL.

De voornaamste uitkeeringen waren voor de Latijnsche school bestemd, waarvan men de bedragen in de rekeningen vindt. Over de leeraren ziet men weinig vermeld en niets over de leerstof, de leerlingen of, in 't algemeen gesproken over de zaken van internen aard. Aanvankelijk is de school begonnen met één leeraar, Bernardus Reyntjes of Reintgens. In October 1754 kwam daar een tweede bij, Mathias Mengius of Mingius. In 1755 werden drie magisters toegevoegd, waarvan een, een zekere Van Huiseling, na afstand van den pastoor, prefect is geworden.

Steeds heeft het plan bestaan, dat er 6 magisters zouden zijn, waaronder de prefect begrepen was, en een leekbroeder. Dit getal was in 1775 bereikt. De namen vindt men bij Schutjes. Na 10 jaar dienst had een leeraar aanspraak op een pastoor- of kapelaansplaats. Na de suppressie der Jesuitenorde in 1773 vormden hare leden congregaties van seculiere priesters, met het doel colleges

te besturen. Andere priesters sloten zich daarbij aan en de keurvorst verleende aan de Ravensteinsche Congregatie zijn goedkeuring, tot zij, bij den inval der Franschen, ontbonden werd ⁽²³⁾. Het huishoudelijk reglement, d.d. 9 Nov. 1779 voor dergelijke congregaties uit 't Guliksche en Berghsche was ook op die der congregatie van priesters uit Ravenstein van toepassing ⁽²⁴⁾. Het bevatte nauwkeurig omschreven bijzonderheden over het leven der paters, maar zoo goed als niets over de Latijnsche scholen, die zij bedienden.

Na de ontbinding der congregatie werd het voormalig convict door den keurvorst aan den pastoor afgestaan, met beding, dat de leeraren hun kamers zouden behouden en het medegebruik van den tuin moesten hebben ⁽²⁵⁾.

Ingevolge bevel van 4 Jan. 1775 werd voor kostgeld van ieder der zes professoren (en voor den huisknecht) 200 gld. betaald ⁽²⁶⁾.

De beide professoren in de philosophie, waarvan een tevens prefect, ontvingen bovendien voor bezoldiging 60 gld.; de 3 magisters, een voor de „infima” en „secunda”, een voor de „syntaxis” en een voor de „poëtica” en „rhetorica”, ieder 40 gld.; de huisknecht 30 gld., derhalve in 't geheel 1470 gld. per jaar. Uit de rekeningen blijkt echter slechts een totaal van 1215 gld., vermoedelijk omdat het verschil uit de „Land Rhentmeisterey”, wegens oude verplichtingen, bijgepast werd. In weelde heeft de congregatie zeker niet geleefd, want de magistraat ontving op 7 Oct. 1774 een aanschrijving om den broeder aanstonds de noodige kleeding te bezorgen, omdat de eigen middelen der congregatie daartoe niet voldoende waren.

In 1782 werd het zakgeld der leeraren met f 28.50 per kwartaal vermeerderd en in 1793, omdat de inkomsten van het fonds gestadig waren aangegroeid, de totale uitkeering per jaar en persoon op 500 gld. gebracht.

Bij rescript van 14 Aug. 1759 werd door den keurvorst een bedrag van 100 gld. jaarlijks voor aankoop van prijzen toegestaan, hetgeen vroeger door de stad en later door „maecenaten” uit de burgerij geschied was. ⁽²⁷⁾

Het bedrag werd in 1775 en volgende jaren verminderd, zoodat de aankoop in 1778 nog f 68.10 vergde, welke som voortaan jaarlijks, vrijwel ongewijzigd, terugkeerde ⁽²⁸⁾. De uitreiking der prijzen geschiedde met plechtigheid. Daarvoor werd een theater opgeslagen, dat door den klepperman speciaal bewaakt moest worden, soms een week lang. Zonder veel moeite herkent men daarin den bijzonderen wensch van den magistraat, die in 1752 daarvoor een aula had willen bouwen. Het onderhoud vorderde betrekkelijk veel. Zoo komt b.v. in de rekening van 1806 voor het schilderen van het theater een uitgave van 230 gld. voor, behalve het wapen van den koning van Holland, dat f 9.50, en twee antieke potten, die

8 gld. vorderden. Men gaf, onder leiding van den prefect een „studentenspel”, waarop de magistraat plechtig werd uitgenoodigd. De ornamenten en rekwisieten daarvoor werden in twee bovenkamertjes van het gymnasium bewaard en zijn in 1824 verkocht (29).

DE FRANSCHES KOSTSCHOOL.

Een ander belang, dat den Ravensteinschen magistraat zeer ter harte ging, was de vestiging eener Fransche kostschool. Of deze, waarvan het bestaan reeds in 1752 bleek, toen de meester het huis, dat voor gymnasium bestemd was, moest ontruimen, is opgeheven ofwel dat zij een kwijnend bestaan is blijven lijden, is niet bekend, doch in een supplicatie, kort vóór 18 Oct. 1771 aangeboden, vestigde de stad hierop, als op een nieuwe verbetering harer welvaart, de aandacht van den keurvorst. Zij stelde, dat Ravenstein, rondom in het gebied der Staten-generaal gelegen, tot dan, weinig voordeel uit handel en trafiek genoten had en dat de aanstelling van een Franschen schrijfmeester, die ook de handelswetenschap zou onderwijzen, vele scholieren uit de aangrenzende Katholieke Brabantsche landen zou trekken en handelsrelaties zou kweeken, temeer, omdat te verwachten was, dat vele dier scholieren daarna op de „überall berühmte” Latijnsche school zouden overgaan. De keurvorst hield de beslissing aan, totdat het fonds der Latijnsche school bijeen zou zijn (30). Blijkbaar behoefde deze laatste nog verbetering, want bij rescript van 29 Oct. 1777 werd voor de Ravensteinsche jongelingen verbod uitgevaardigd om buitenlandsche Latijnsche scholen te bezoeken (31). De magistraat herhaalde in 1786 zijn verzoek om een Fransche kostschool. De taalmeester zou de jeugd in de Fransche en andere talen, maar bijzonder in den Katholieken godsdienst, onderrichten. Men stelde als leermeester den Antwerpenaar Willem Joseph Timmermans voor. Bij rescript van 21 Dec. 1786 gaf de keurvorst nu zijn toestemming en stelde de bijdrage uit het Loterijfonds vast op 250 gld. per jaar, waarvan 150 gld. voor huishuur en 100 gld. voor salaris. De Fransche meester, bij rescript van 23 Jan. 1787 aangesteld (32), woonde in twee ledig staande vertrekken van het gymnasium, zoodat de 150 gld. huishuur weer aan de Latijnsche school ten goede kwamen. In het begin der 19de eeuw is voor hem, op kosten van het Loterij-fonds, een huis aangekocht, dat in hoofdsom, ongeacht de vele bijkomende uitgaven van rechten en reparatiën 1555 gld. gekost heeft en uit het Loterijfonds betaald is.

Hoe deze Fransche school ingericht was, vindt men in het plan en reglement van 23 Jan. 1787 (33). Zij was voor 20 of 30 leerlingen bestemd. De meester moest vóór alles Katechismusonderwijs geven en de leerlingen in orde en tucht houden. Hij moest de

Fransche taal leeren lezen, schrijven en spreken, de kerkelijke en wereldlijke geschiedenis onderwijzen, het rekenen, het gewone en Italiaansche boekhouden, het briefstellen, de aardrijkskunde en, als het gevraagd en betaald werd, ook Hoogduitsch, Engelsch en geometrie.

De schooltijd was van 9 tot 12 en van 2 tot 5 uur. Het kost- en leergeld zou, volgens het reglement (waarin een specificatie der maaltijden en gerechten), jaarlijks bedragen, behalve de verschotten, 135 gld. en voor de externen, die slechts één maaltijd namen, 52 gld.

Bovendien moesten alle scholieren van buiten het Land van Ravenstein en de vermogende uit het Land van Ravenstein 12 gld. leergeld betalen. De tamelijk bemiddelden betaalden 12 stuivers en de onvermogenden waren vrij van leergeld.

Timmermans speelde bij de komst der Franschen, destijds ongeveer 37 jaren oud, de eerste viool in de plaatselijke politiek en was zelfs korten tijd een der door de „stem des Volks” gekozen burgemeesters. Geboren opposant, ervaren in de taal van den revolutionairen katechismus, man van groote woorden, maar van klein beleid en bovendien onbetrouwbaar, werd hij bij vonnis der plaatselijke rechtbank van 2 Mei 1796 uit Stad en Lande van Ravenstein verbannen. Het was gebleken, dat hij zonder zin de altijd bestaande achterdocht der plattelanders tegen de stad had opgezweept en, hetgeen merkwaardig is, reeds destijds voor de vereniging van Ravenstein met Bataafsch Braband had geijverd. Bij arrêté van 13 Febr. 1798 is hij in zijn schoolmeestersambt hersteld. Hij had twee derde der leerlingen, die zelfs liedjes op hem maakten, en zijn gezag verloren en leidde een zorgvol bestaan. ⁽³⁴⁾

Later was eene schuld van f 2000 der school aan het Loterij-fonds de oorzaak, dat de geheele inboedel door den procureur imperial bij het Tribunal der 1ste instantie te Nijmegen gerechtelijk verkocht werd en de school dus leegliep. ⁽³⁵⁾

ANDERE SUBSIDIES UIT HET LOTERIJFONDS GEDAAN.

Sedert 1792 vinden wij in de boeken van het Loterijfonds, voor het eerst, een nieuwe subsidie, voor een nieuw staatsbelang, namelijk jaarlijks 50 gld. voor den chirurgijn Bodestaff, voor verloskundige hulp, waartoe hij, bij keurvorstelijk rescript van 13 Febr. 1790 voor Stad en Land van Ravenstein was aangesteld.

Dit rescript levert bewijs, hoe nog op het einde der 18de eeuw voor den keurvorst het beginsel gold, dat het fonds ten nutte van het geheele Land van Ravenstein moest strekken.

Men stelde het in Ravenstein gaarne voor, alsof het Loterijfonds geleidelijk een instelling geworden was, die, wel is waar, onder toezicht stond der kanselarij te Dusseldorf, zooals ook op

de stedelijke finantiën van hoogerhand toezicht werd gehouden, maar overigens een stedelijke instelling was. Dat die voorstelling van zake echter geheel verkeerd was, blijkt mede uit andere uitgaven van door den keurvorst, uit het Loterij-fonds, persoonlijk gedane giften. Zoo vindt men een mandaat van 11 April 1777 aan den drossaard te Ravenstein, om gedurende zes jaren, uit dit fonds, 200 rijksdaalders uit te keeren aan de Carmelitessen te Dusseldorf en andere gelden, die jarenlang in de rekening van het fonds terugkeeren, aan een kapelaan Peters te Dusseldorf, aan Ursulinen en aan een priorin. Die betalingen naar het buitenland hielden eerst bij de komst der Franschen op.

HET LOTERIJ-FONDS NA DE KOMST DER FRANSCHEN.

De komst der Franschen op 22 Sept. 1794 bracht niet aanstonds verandering, behoudens dan, dat de betaalmeeester van het hoofdkwartier van het Fransche leger in het Noorden zich het loopende kwartaal van uitbetaling, verschuldigd aan Van Willigen te 's-Gravenhage, groot 250 gld. liet uitbetalen, omdat Van Willigen een ambtenaar van den keurvorst was, met wien de Fransche republiek in oorlog geraakt was. Bij tractaat van 16 Mei 1795 bleven de Franschen in het bezit van de veroverde Stad en Lande van Ravenstein, doch zij bemoeiden zich er niet ernstig mede vóór December 1797. Intusschen waren de tijdsomstandigheden gaandeweg moeilijker geworden. De renten der kapitalen, wier uitbetaling van den beginne te wenschen had overgelaten, kwamen trager of in 't geheel niet binnen. De subsidies schortten op. Alle betalingen werden sedert 1 Oct. 1798 gestaakt.

Zooals reeds gezegd is, had de magistraat van Ravenstein zich in 1752 tot beheer van het Loterijfonds verbonden. Daartoe werd een regeeringspersoon aangewezen, voor de eerste maal de burgemeester Gerardus Bongarts, die belangeloos als administrateur fungeerde, totdat, bij keurvorstelijke resolutie van 18 Oct. 1773 en op verzoek der stad, daarvoor als jaarlijksch „douceur” 50 gld. in uitgaaf gebracht kon worden. Na het overlijden van (S.) van der Lisse is als zoodanig F. de la Roche, medicinae doctor en schepen, in 1779 opgetreden. De liquidatie van het beheer van zijn voorganger, althans het uitbrengen der rekening heeft nog eenige jaren uitstel geleden, want eerst in 1781 werd deze, na herhaalde aanmaning, naar Dusseldorf opgezonden en op 25 October van dat jaar gesloten. Omdat de stadsadministratie eveneens ten achter was en de magistraat zich overigens onderworpen jegens den keurvorst toonde, behoeft men in deze vertraging geen streven te zien om het toezicht op het Loterijfonds aan hem te onttrekken en dus zich het fonds toe te eigenen. Dokter De la Roche deed in 1785 vergeefs moeite om een salaris van 5% der

inkomsten te verwerven. Voor eene geringe belooning heeft hij dus vele jaren een bewind gevoerd dat, voor dien tijd, over aanzienlijke geldsommen liep. De sluiting der rekening over 1792 vond nog als van ouds, op 30 Juni 1794 te Dusseldorf plaats.

HANDHAVING DER STAD IN HET BEZIT VAN HET LOTERIJFONDS.

Het Loterijfonds wekte de begeerigheid der Fransche regeering op, zoodat de directeur des finances Daverdoing bij schrijven van 17 Mei 1795 uit 's-Hertogenbosch den administrateur van het fonds gelastte binnen 8 dagen zijn beheer open te leggen. De la Roche gaf den brief aan den magistraat over en verschool zich achter de stad en de kwestie, wie het fonds dan wel moest beheeren, werd op den achtergrond gedrongen door het verzet, dat zich ter plaatse tegen den Franschen rentmeester der domeinen Mathijs Nolté openbaarde.

Zooals gezegd bemoeiden de Franschen zich eerst sedert Dec. 1797 ernstig met Ravenstein. Nu De la Roche drie jaren met rust gelaten was, trof het als een donderslag, dat hem, op bevel van den Franschen commissaris Graffé, op 9 Febr. 1798 gelast werd zijn administratie, op staanden voet, aan den nieuwen ontvanger der Fransche domeinen, J. J. van Willigen, over te geven, bij welke gelegenheid zijn kas slechts 82 gulden, 2 stuivers en 8 penningen bleek in te houden. ⁽³⁶⁾ Bij arrêté der Administratie van het departement van de Roer, d.d. 29 Messidor, an 6 ⁽³⁷⁾ werd hem decharge verleend. De bewoordingen waren, zij het uit slordigheid of uit onwetenschap, zóó, dat er eveneens een algeheele decharge voor zijn beheer uit gelezen kon worden en dat, hoewel hij de laatst gesloten rekening, die over 1792, niet had getoond en daarvoor naar Dusseldorf verwezen had. De la Roche was toen 82 jaar oud en ziek en is kort daarna overleden.

Van verdere afrekening is de eerste jaren niets meer gekomen. ⁽³⁸⁾ Zijn weduwe, J. E. Vos van Avesaet, 29 Juni 1800 met het magistraatslid P. M. Serwier hertrouwd, stelde, dat zij uit het slot der rekening van 1 Jan. 1795—9 Febr. 1798 een vordering op het fonds had, hetgeen juist was, maar zij verzweeg, dat het Loterijfonds integendeel uit het slot eener vorige rekening (van 1792), f 26.152.90 te pretendeeren had. Zij vond als gelegenheids-uitvlucht, dat De la Roche de laatste jaren, voorzichtigheidshalve, geen gelden had uitgezet. Bij de komst der Franschen, wien de faam vooruitging, dat zij de openbare kassen lichtten, zou hij de kas, met zijn eigen gelden tesamen ongeveer 10.000 gld. inderhaast, links en rechts hebben uitgeleend, zonder daarvan voldoende aantekening te houden, althans formeele contracten op te maken of de credietwaardigheid der geldnemers zwaar te wegen. Hij zou er op gerekend hebben deze leeningen, op korten termijn, te kunnen

terugvorderen en zelfs niet de voorzorg genomen hebben de titels bij de overige, die bij de Stad in bewaring berustten, te voegen.

In 1812 liet de prefect van het departement een onderzoek instellen. Het volgend jaar kwam men tot de bevinding, dat De la Roche van zijn voorganger reeds een deficit van 11.816 gulden, 4 stuiver en 2 penningen had overgenomen. Ook bleek, dat het nadeelig slot der rekening 1792 grootendeels uit nog niet gëinde renten bestond. De departementale conseiller Van Ghert wist bij den prefect te bewerken, dat aan de weduwe 1000 gld. op het slot der rekening over 1795—1798 werd uitbetaald. Hij meende de nagedachtenis van De la Roche, als die van een trouw, zij het dan ook zwak administrateur, van alle verdenking te mogen zuiveren, hetgeen niet onwaarschijnlijk klinkt. De onwaarschijnlijke verhalen en verregaande chicanes van Servier, die met zware schulden belast was, belemmerden een onpartijdig oordeel. Eerst in 1813 en onder sommatie verklaarde hij, aan wien De la Roche zijn laatste rekening had overgegeven. ⁽³⁹⁾ Daarna heeft hij, tot 1826, 'n doeltreffende liquidatie der opvolgende administraties weten tegen te houden. Eerst in dat jaar, toen de kasboeken van De la Roche, wier bestaan verzwegen was, in handen van Ged. Staten van N.-Brabant kwamen, scheen het volle licht. De onverkwikkelijke zaak is gëeindigd met het Kon. Besluit, d.d. 27 Dec. 1828, no. 7, waarbij, tegen het advies van Ged. Staten, aan de toenmalige erfgenamen van den onfortuinlijken administrateur het finale deficit, ad f 3189.47 werd kwijtgescholden. ⁽⁴⁰⁾

De ontvanger der domeinen J. J. van Willigen, oud-stadsontvanger, die opvolger was geworden van De la Roche, overleed spoedig na zijn aanstelling in 1798, zoodat van zijn beheer tot 12 Mrt. 1798 geen rekening is kunnen gegeven worden. Hij werd opgevolgd door den ontvanger der domeinen Gence.

Kort daarop kwam een Arrêté der centrale administratie van het departement van de Roer ⁽⁴¹⁾ van 7 Messidor an 6, (27 Juni 1798) dat de voorloopige teruggave van het fonds aan de gemeente Ravenstein gelastte. „Considerant”, zegt het, „que les fonds qui alimentaient la loterie établie à Ravenstein, ont été avancés par la commune elle même et ne pouvaient sous aucun rapport être considérés comme propriété nationale, arrête: art. 1. La commune de Ravenstein est provisoirement maintenue dans la jouissance des fonds affectués ci devant à la loterie.” Uit het door mij boven verhaalde blijkt het onjuiste der praemisse. Er is n.l. verwarring tusschen loterij en loterijfonds, maar zelfs, indien het hier over de loterij ging, dan zou het nog eene stoute bewering zijn te zeggen, dat het geld, dat de bevolking van Stad en Lande uitgaf om in de loterij te spelen, hetzelfde zou zijn als dat, wat de ondernemer der loterij als recognitie aan den landsvorst en deze aan de administratie van het fonds afstond, om daaruit, volgens de be-

geerte van dien vorst belangen, zoo binnen als buiten Stad en Lande van Ravenstein te bevorderen. Het is waar, dat de uitkeeringen uit het Loterijfonds vooral de Latijnsche school en ook andere stedelijke belangen ten goede kwamen, maar deze school was, blijkens de acte van oprichting, ten nutte van Stad en Lande bestemd. Ook is het buiten twijfel, dat de magistraat, namens wien het fonds beheerd werd en door wien de rekeningen derhalve mede gesloten werden, zodoende een zekeren invloed op de bestemming der gelden kon uitoefenen, maar dit behoefde den eigendom der gelden niet mede te brengen. De gewraakte voorstelling van zaken was in waarheid, gelijk trouwens uit het exposé blijkt, van den magistraat zelven afkomstig; strookte met zijn verlangens en werd ook in den vervolge door hem volgehouden, zelfs met kracht van overtuiging, aangezien het arrest van 27 Juni 1798 daaraan een schijn van recht verleende. Een veelvuldig daarbij te pas gebracht argument was, dat de Fransche administratie destijds stukken had achtergehouden, die zeer zeker in het belang der Stad zouden zijn. Intusschen is het zeker, dat zij, terzelfder tijd, stukken bezat, die voor de hoogere autoriteiten verheimelijk werden of aan opvolgende administrateurs niet doorgegeven werden. ⁽⁴²⁾ De overgave der fondsen is daarop op 20 Pluviose an 6 (8 Febr. 1798) geschied. ⁽⁴³⁾

Trouwens was dit niet de eerste maal, dat de eigendom van het Loterijfonds in het beding gebracht werd. Reeds op 25 Nov. 1794 had een groot aantal inwoners — blijkens het concept trok de magistraat zich op het laatste oogenblik terug — het voor zich opgevorderd, aangezien, zooals zij zeggen, het noch het Land, noch de Stad, maar de burgers behoorde.

In 1802 reclamde de keurvorst over deze zaak bij het Baatafsche Gouvernement, waarop de plaatselijke rechtbank, derhalve destijds nog hetzelfde college als het gemeentebestuur van Ravenstein, op 1 Febr. 1803 een memorie indiende, waarvan de toon vrijmoedig genoemd kan worden. ⁽⁴⁴⁾

Men begint met te vermelden, dat F. A. van Willigen, de zoon van den oprichter en die een indemniteit uit het fonds ontving, weigert afschrift van het octrooy van oprichting der loterij over te leggen, uit vrees, zodoende de ongenade van den keurvorst, zijn meester, te belooopen en insinueert daaruit, dat diens zaak dan wel zeer zwak zal staan. Dan stelt men het voor, alsof de bouw van kerk, pastorie en gymnasium geheel het werk der Stad geweest is en maakt uit de stukken van 1752, hierboven besproken, de gevolgtrekking, dat de keurvorst het fonds aan de Stad heeft afgestaan. De magistraat heeft vervolgens dit fonds aan de minvermogenden van Stad en Lande uitgeleend tot aankoop van woeste gronden, welke gronden, vervolgens ontgonnen, den keurvorst aanmerkelijke voordeelen hebben opgeleverd, (men bedoelt hier waarschijn-

lijk met die voordeelen belastingen en cijnsen), waardoor deze eenigermate voor zijn schenking is schadeloos gesteld. Ook heeft de keurvorst nooit invloed uitgeoefend op de keuze van den stedelijken administrateur of zich om het beheer van dit fonds bekommerd. Een sterk bewijs tegen den keurvorst levert het arrêté van 27 Juni 1798 van het Fransche gouvernement, dat ten opzichte van geldelijke zaken zulk een slechten naam heeft en dit fonds nooit zou gerestitueerd hebben, indien het een keurvorstelijk geweest ware.

De plaatselijke rechtbank van Ravenstein eindigt haar betoog met het verzoek, deze aangelegenheid niet als eene politieke, maar als eene van recht te beschouwen en den keurvorst, zoo noodig, naar den rechter te verwijzen. Mij is niet bekend, hoe het Bataafsche gouvernement hierin beslist heeft, maar vermoedelijk heeft het feit, dat de keurvorst, bij transactie van Regensburg van 25 Febr. 1803 en ingevolge het verdrag van Luneville schadeloos gesteld is voor zijn verlies der heerlijkheid Ravenstein, op de beslissing van het Bataafsche gouvernement invloed uitgeoefend en heeft het zich als de rechtmatige opvolger van den keurvorst beschouwd, ook in zake diens aanspraak op het Loterijfonds.

Met dat al was het gemeentebestuur in de possessie, zoo niet van de kas van het fonds en een deel der bescheiden, want die werden door het Fransche domein blijkbaar nooit teruggegeven, maar dan toch van de fondsen en dezer beheer. Het vierde dit feit met royale verteringen bij den kastelein Mosk, (eerst jaren later door het fonds betaald). Het ging de inkomsten van het fonds beschouwen als sluitpost der gemeentelijke begrooting, zoodat, onder meer, van 1803 tot 1811 voor armenzorg f 212.80, voor oorlogsrekwisitiën f 2014.60 en zelfs de reparatie der gemeentelijke brandspuit er uit betaald werden. De stad verhuurde een gedeelte der Latijnsche school en het huis van den Franschen meester, nadat hij eenige jaren daarin gewoond had, ten bate der stad aan een ander persoon. Het gemeentebestuur sloot eigenmachtig de rekeningen van het fonds, met voorbijgaan der hoogere instanties, zij het dan niet zonder dat de drost hierin tegenstreefde.

Het hield de uitkeering aan den vroegeren ondernemer der loterij Van Willigen in, omdat hij aan dezen loop van zaken niet wilde medewerken.

Het wierp bij den conseiller der prefecture Van Ghert die in de jaren 1812 en 1813 klaarheid in deze zaken moest brengen, allerlei bezwaren op, die aan Van Ghert de al te voorzichtige opmerking in de pen gaven, dat „mogelijk van onbekendheid maar waarschijnlijker van onwil van het gemeentebestuur sprake was”.

POGING TOT REORGANISATIE VAN HET
LOTERIJFONDS DOOR DEN FRANSCHEN PREFECT
NA DE INLIJVING VAN RAVENSTEIN BIJ ONS LAND.

Inmiddels had de Fransche Republiek bij tractaat van 5 Jan. 1800 Stad en Lande van Ravenstein aan de Bataafsche republiek verkocht. Deze liet Ravenstein door een bijzonderen commissaris besturen, totdat het, krachtens besluit van het Staatsbewind van 20 Nov. 1805, bij het departement Braband gevoegd werd. Toen ons land in 1810 bij het Fransche keizerrijk werd ingelijfd, werd Ravenstein, evenals de aangrenzende streken, ingedeeld bij het Departement der Monden van den Rijn.

In 1811 besloot de Prefect een einde te maken aan de onregelmatigheden, die sedert jaren bij het beheer van het Loterijfonds waren ingeslopen. Bij arrest van 22 Febr. 1811 benoemde hij den inspecteur der belastingen Wable en het lid der Commission d'apurement Schumacher, voor welken laatste het hoofd der vierde afdeling der prefecture Van Meurs, optrad, om de noodige verificatiën en onderzoekingen te doen, ten einde het recht der schatkist te bewaren.

Dit arrest, waarop een rappel van 7 Oct. 1812 gevolgd is, had geen uitwerking, omdat de zaak te verward leek en het bovendien ondoenlijk was de finantieele verantwoordelijkheid der vele gemeentebestuurders, die elkander sedert 20 jaren waren opgevolgd, individueel vast te stellen. Een nieuw arrest van 12 Dec. 1812 volgde, waarbij de Raad der prefecture, P.C. van Ghert, als bijzonder commissaris, naar Ravenstein gezonden werd, om op kosten van het gemeentebestuur de verantwoording der gelden, sedert de laatste afgesloten rekening, die over 1792, af te dwingen.

Meerdere arresten moesten zijn werkzaamheid, waarover hij, volgens ontvangen lastgeving, wekelijks verslag moest uitbrengen en waarvoor hij 98 dagen te Ravenstein gevaceerd heeft, mogelijk maken. Hij bracht op 4 Februari 1813 rapport uit, ⁴⁵⁾ waarna hem bij arrest van 24 Mrt. d.a.v. op zijn voorstel nog drie commissarissen werden toegevoegd: de maire De Veer en de leden van den gemeenteraad Timmermans en Van Krugten. De commissie zou zich een kist met drie sloten aanschaffen om de stukken, in het bijzonder de eigendomstitels, op te bergen en van de alsnog na te vorderen achterstallige renten 4% mogen genieten. Timmermans, als thesaurier, zou een borgtocht van 10.000 gld. moeten stellen. Zoo werden op 8 Juni 1813 door de commissarissen althans de rekeningen van 1803 tot 1812 gesloten. Vervolgens bracht Van Ghert op 7 Sept. 1813 een rapport uit, waarvan ik reeds melding gemaakt heb. Het rehabiliteerde De la Roche in zooverre, dat het genoeg nam met zijn decharge door de administratie van het

dep. van de Roer, in 1798 gedaan, zoodat zijn erfgenamen van een nadere verantwoording over de jaren 1793 en 1794 werden vrijgesteld. Het stelde vast, dat zijn opvolgers, de ontvangers der Fransche domeinen, hunne kas, die trouwens weinig inhield, niet aan den eersten ontvanger van het gemeentebestuur J. H. van Lamoën, (1800—1801) hadden overgegeven en dat met diens decharge, door het toenmalig gemeentebestuur op 8 Febr. 1802 gedaan, genoegende genomen te worden. Tusschen het beheer van Van Lamoën en dat van zijn opvolger A. Martin (1803-1811) was weder een lacune, waarover opheldering diende gevraagd aan het gemeentebestuur. Deze onregelmatigheid kon mogelijk vergoelijk worden door het feit, dat Van Lamoën niet alleen nooit door het gemeentebestuur gecontroleerd was, doch zelfs nooit een aanstelling schijnt gehad te hebben. ⁴⁹⁾ Deze wanorde werd mede in de hand gewerkt, doordat Ravenstein van 1800 tot 1805 door een bijzonderen commissaris van het Staatsbewind bestuurd werd en ook wegens latere rekvisities terwille van den inval der Engelsche legers. Alles bijeengenomen, wordt de blaam van onoverzichtelijkheid en gebrekkigheid niet weggenomen, doch verklaarbaar. Aan Martin en zijn opvolger, den oud-maire R. A. van Claarenbeek (1811—1812) diende het maken van behoorlijke staten van kapitaal en verachterde renten te worden opgelegd. Reeds kon worden vastgesteld, dat het kapitaal van het Loterijfonds, in 1813, weder f 85421.60 groot was, ongeacht de eventueele terugstorting uit de domeinenkas en een bedrag van f 5437.50 aan achterstallige renten, die soms tot 20 jaar terug gingen. De terugvordering dezer renten zou zeer geleidelijk, hoogstens door tijdelijke verdubbeling der jaarrenten, dienen te geschieden, teneinde de ruïne van talrijke schuldenaren te voorkomen.

Door de verandering in de Staatsregeering is de definitieve goedkeuring der genomen maatregelen door den prefect uitgebleven, wat gelukkig geweest is, want achteraf bleek Van Ghert den staat van het fonds al te rooskleurig beoordeeld te hebben. Voor een gratificatie zijner werkzaamheden werden later geen termen gevonden. De commissarissen De Veer, maire, later burgemeester van Grave, en Van Krugten hebben niet aan de gestelde verwachtingen als commissaris beantwoord. Van hen wordt later gezegd, dat „het de menschen niet zijn om de directie van gemeld fonds te voeren.” ⁴⁷⁾

De thesaurier J. J. Timmermans, (15 Febr. 1813 — ultimo Nov. 1815) bleef in gebreke borgtocht te stellen en staten der uitgezette kapitalen werden niet ingezonden. Later bleken de uitgebrachte rekeningen verre van volledig. Hun opvolger verklaarde zelfs, dat Martin, Van Klarenbeek en Timmermans f 7250, resp. f 10850 en f 2650 aan afgeloste kapitalen niet verantwoord hadden.

REORGANISATIE DOOR HET PROVINCIAAL BESTUUR. HET FONDS EIGENDOM VAN STAD EN LANDE.

Na de verdrijving der Franschen bracht de gouverneur der provincie Noord-Brabant op 9 Jan. 1815, (No. 31) een verslag over de zaak aan den minister van Binnenlandsche Zaken uit, steunend op het uitvoerig bewijsmateriaal, dat Van Ghert bijeen gebracht had. 48) Timmermans nam ontslag en werd, bij besluit van den Gouverneur, d.d. 10 Nov. 1815, opgevolgd door Jan Francis van Gulick, die 1 Dec. d.a.v. in functie trad en de kas, ad f 399.20 overnam. Van Gulick vatte de zaak energiek aan en verzocht op 19 Mrt. 1816 autorisatie om de talrijke schuldenaars gerechtelijk te vervolgen, hetgeen met groote moeilijkheden gepaard ging, omdat sommigen sinds 38 jaren niet gemaand waren. De rechtbank te Nijmegen maakte later terecht bezwaar daartegen en wees vorderingen af, op grond van verjaring. Het salaris van Van Gulick werd bij besluit van den Gouverneur, d.d. 16 Aug. 1816, op 4% der gewone inkomsten vastgesteld. Zijn eerste rekening werd op ultimo Mei 1818 afgesloten, hetgeen samenhangt met het Kon. Besluit, d.d. 7 Mei 1818, no. 50.

Dit gewichtig besluit heeft den grondslag gelegd voor de eindelijk en deugdelijke reorganisatie van het geheel verlopen fonds.

De Koning stelde het beheer der gelden, onder den naam „Loterijfonds“, onder een door Hem benoemden administrateur, met bepaling, dat uit dat fonds zouden betaald worden niet alleen de uitgaven, bestemd tot instandhouding der Latijnsche School, de tractementen van rectoren als ook de verdere gebruikelijke uitgaven, maar ook de tractementen en toelagen der geestelijken in den Lande van Ravenstein op den hier gebruikelijken voet; verder de tractementen van den Franschen meester, den chirurgijn en de vroedvrouw te Ravenstein, gelijk die indertijd zijn geregeld; eindelijk de kosten van onderhoud van de pastoriehuizing en het gebouw der Latijnsche School en die van administratie en alle andere gewone kosten. Over het overblijvende zou door den Koning, op voordracht van Ged. Staten, beschikt worden voor zoodanige andere nuttige doeleinden als met de bedoeling van de instelling het meest zou overeen te brengen zijn. De administrateur zou een der ingezetenen van Stad of Lande zijn, met eene door Ged. Staten te ontwerpen en door den Koning te arresteeren instructie. Hij zou onder onmiddellijk toezicht van Ged. Staten staan, borgtocht stellen en hen rekening doen.

De considerans luidt: „in aanmerking nemend, dat het Loterijfonds niet als een domein van den Lande of van den Souverein kan worden beschouwd“, hetgeen in zooverre een negatieven zin heeft, dat daarin niet te lezen is, aan wien het fonds dan wel behoorde. De bedoeling blijkt echter uit het voorgaand besluit van Ged.

Staten, d.d. 10 Mei 1817, la. V, namelijk als een bijzonder eigendom van het landschap, dat voorheen „Stad en Lande van Ravenstein” genoemd werd.

Met dat al heeft het provinciaal bestuur aanvankelijk geen werk gemaakt van de reorganisatie, die op het Kon. besluit diende te volgen. ⁴⁹⁾ Even kwam de zaak in beweging, toen De Veer in den aanvang van 1821 als burgemeester aftrad. Zijn opvolger, Kleinfeldt, maakte, toen hij, op 12 Maart 1821, no. 6, daarvan aan Ged. Staten kennis gaf, de opmerking, dat De Veer nu ook als commissaris van het fonds diende af te treden; Van Gulick had trouwens nog geen borgtocht gesteld. Ged. Staten zijn blijkbaar geschrokken en schijnen zelfs besloten te hebben om een commissie naar Ravenstein te zenden, maar daarbij bleef het. Het is duidelijk, dat het Kon. besluit niet was uitgevoerd.

Intusschen was de Minister van Binnenl. Zaken tot de bevinding gekomen, dat hem nog geen jaarverslag, als in het Kon. besluit voorzien, bereikt had. Hij vroeg op 18 Sept. 1821 daarover inlichtingen en bleef daarover rapelleeren tot Jan. d.a.v. Ged. Staten gingen te rade bij den districtsschout De Kesschietre, den eenigen onpartijdigen vertrouwensman, die hen ten dienste stond en die hen op 15 Jan. 1822 berichtte, dat een deel der boeken bij hem berustte. Met spoed werd voor den thesaurier, of, gelijk hij voortaan zou heeten, den administrateur, een instructie vastgesteld, d.d. 11 Febr. 1822, la., A., waarbij de verplichting tot het stellen van een borgtocht van 5000 gld. gesteld werd. Van Gulick werd daarop, bij Kon. besluit van 7 Juli 1822, no. 25, herbenoemd en in Sept. d.a.v. door twee leden van Ged. Staten, na bēeëdiging, ter plaatse geïnstalleerd, bij welke gelegenheid de commissarissen tevens van hun functies ontheven werden. Ook zonden Ged. Staten op 11 Febr. 1823 la., H., een kort verslag naar 's-Gravenhage, dat geen nieuwe gezichtspunten bevatte; de rekening over 1815—1818 was nog niet gesloten kunnen worden. Men had nieuwe leggers der uitgezette kapitalen doen maken. De daarvoor gegeven hypotheeken waren ingeschreven. De vaste uitgaven zouden op tijd gedaan worden.

VERGEEFSCH VERZET VAN HET GEMEENTEBESTUUR.

Het gemeentebestuur van Ravenstein wilde zich bij de nieuwe regeling niet neerleggen. Officieel wist het van niets, want Ged. Staten hadden het, op zijn verzoek tot communicatie, op 19 Sept. 1822 medegedeeld, daartoe geen reden te hebben. Zijdelings echter had het van de stukken kennis genomen en het wendde zich nu, bij rekwest, tot den Koning. Het verontschuldigde zich bij voorbaat, de onaangenaamheden voorziende, die deze stap voor het na zich zou slepen, in vertrouwen op de bescherming van zijn

Koning en in het bewustzijn van in het belang der gemeente op te treden en de waarheid voor te staan. Eveneens bood de schout Kleinefeldt, bij schrijven, d.d. 26 Dec. 1822, no. 17, Ged. Staten zijn verontschuldiging aan.

Met dat al bevatte bedoeld rekwest weder de meer gehoorde onware of scheve voorstelling van zaken: Aan de stad zou indertijd vergund zijn de loterij uit eigen fondsen op te richten en zij zou daarvoor 1% recognitie aan den keurvorst gegeven hebben. Vervolgens is de Latijnsche School opgericht uit de baten, die deze loterij opleverde, waarvoor bewijs de transactie van 1736. In 1752 heeft de keurvorst de gelden uit het Loterijfonds, die in kas waren, aan den magistraat afgestaan. Deze laatste beheerde het fonds zonder eenige belooning, terwijl de tegenwoordige administrateur 5% der ontvangsten geniet. De keurvorst had wel de benoeming van den rector der school zich voorbehouden, doch verder ging zijn bemoeiing niet. Het is derhalve duidelijk, dat fonds en school „uitsluitend eigendom der gemeente Ravenstein” zijn, welke eigendom zij uit handen der Franschen heeft terug ontvangen. Het bewijs ware gemakkelijk te leveren, indien dit niet vermoedelijk door de Franschen ware achter gehouden.”

Dan vervolgt het rekwest: „Het zou een hoon zijn aan de vaderlijke regeering van Uwe Majesteit om slechts een oogenblik aan den goeden uitslag te twijfelen.” Vervolgens hekelt het rekwest de voorstelling door Van Gulick aan de Ged. Staten gegeven, dat het fonds aan het Land van Ravenstein zou toebehooren, (welke voorstelling de ware was) en zegt dan, dat „geen enkele gemeente buiten Ravenstein deel heeft aan het fonds of tot heden daarop aanspraak maakt of ooit gemaakt heeft.” Koopman Van Gulick wil zijn administratie toch niet aan de oogen der gemeentelijke regeering, die ter plaatse zoo goed bekend is, onttrekken? Hij heeft niet eens borg gesteld. Het is niet waar, dat de brandspuit uit het fonds is aangekocht of andere uitgaven, in tijden van verlegenheid, zijn gedaan, alsof het stadseigendom ware, want voor die uitgaven is steeds een „soort schuldbekentenis” afgegeven. De Koning gelieve dus zijn besluit buiten werking te stellen en de aanstelling van den administrateur aan de gemeente overlaten, of hem althans aan eene, door haar te maken instructie onderwerpen.

Dit rekwest is, bij missive van den Minister van Binnenlandsche Zaken d.d. 17 Jan. 1823, no. 42, BZ, aan Ged. Staten om advies gezonden, die op 24 Mrt. 1823, A. no. 268 daarop geantwoord hebben. Zij weerleggen de bewering van de gemeente Ravenstein o.a. door het feit, dat de stad in 1752, 1763, 1769 en nog later den keurvorst autorisatie verzocht heeft om uit het fonds gelden te leenen. De vergunning tot beheer, die in 1752 verleend is, heeft opgehouden met de afschaffing van den magistraat, want deze magistraat, (erflanddrost, schout, landschrijver) was geen stedelijke,

maar een voor 't geheele Land v. Ravenstein. Herstel van den vroegeren toestand is onwenschelijk „ons herinnerende, dat de regeering van Ravenstein in den jare 1798, gebruik gemaakt hebbende van de verwarring des tijds, zich niet alleen heeft weten te stellen in het beheer van het fonds, doch zich daarna ook aan wanbeheer heeft schuldig gemaakt, van welk wanbeheer de liquidatie zelfs nu nog niet beëindigd is.”

Inmiddels bleven te Ravenstein schout en administrateur elkan- der geen plagerijen schuldig. De laatste ontdekte, op 23 Febr. 1823, dat het gemeentebestuur het huis of de kamers van de Latijnsche school publiek te huur stelde en daags daarop, dat is op ongebruikelijke korten termijn, verhuurde. Uit 's-Hertogenbosch ontving hij antwoord, dat dit op een autorisatie van Ged. Staten, d.d. 5 Dec. 1822 la. K.K., berustte, die op blijkbaar onjuiste voor- stellingen verkregen was. Op zijn beurt maande Van Gulick de stad om achterstallige renten aan, welke zij weigerde, zoolang haar adres aan den Koning niet behandeld was. Dit ge- geschiedde bij dispositie, d.d. 18 April 1824, no. 108, waarbij de Koning het verzoek der gemeente van de hand wees. Den 22 Mei 1824 beklagde Van Gulick zich bij Ged. Staten, dat nog altijd bescheiden van het fonds door particulieren, werden achtergehouden. De schout, van zijn kant, klaagde, dat Van Gulick eigenmachtig in drie kamers van de Latijnsche school, voor eigen gebruik, aard- appelen en graan had geborgen, waarop deze repliceerde, dat het slechts om 20 mud graan ging. De schout houde zich stil; hij, die aanschrijvingen van Ged. Staten niet aan den Raad doorgeeft; die nog altijd den sleutel van den kelder onder de Latijnsche school onder zich heeft en daarin passanten en arrestanten opbergt. Men neemt het te Ravenstein Kleinefeldt kwalijk, dat hij het ambt van postbode op Grave niet versmaadt. De Kesschietre merkt wijs op: „Het is ongelukkig voor Ravenstein, de oneenigheden, die aldaar niet sedert nu, maar sedert lange jaren plaats grijpen, waardoor haat, nijd en afgunst geboren wordt.” Op 15 Dec. 1825 en ander- maal op 10 Juli 1826 heeft Van Gulick weer klachten, nu tegen pastoor A. van Ewick. Deze verwaarloost de leeraren der La- tijnsche school, die bij hem inwonen. Het plafond van hun portaal is ingevallen en het portaalraam mist alle ruiten. Zij kunnen niet in den kelder wegens de bouwvallige trap en de gebruikelijke wan- deling in den pastorietaan met heerlijke fruitboomen wordt hun ont- zegd evenals het gebruik van het privaat. Het beste zou zijn, indien de 100 gld., die de pastoor jaarlijks voor reparatie uit het fonds ontvangt, worden ingehouden en dat hij, Van Gulick de reparaties verricht.

De Kesschietre was niet zoo goed, of hij moest oculaire inspectie doen, bij welke gelegenheid de pastoor, die reeds 2000 gld. aan de pastorie te koste had gelegd en nog 5 jaren achterstand had te

vorderen, met tegenklachten kwam. Voor de leeraren is al een hoek van den tuin met planken afgeschoten met een waterput en een privaat. Dat het plafond een beetje onooglijk is, komt, omdat de leeraren zoo met water morsen. De bovenkamers van hem, pastoor, zijn heel wat onooglijker dan die der leeraren. De Kesschietre merkt op, dat de klachten vanzelf zullen ophouden, als de achterstand wordt aangezuiverd. Daarna vernamen Ged. Staten gedurende eenige jaren geen klachten meer. De pastoor heeft zijn geld gekregen, maar slechts voor de jaren, dat hij in functie was.

Het moet gezegd worden, dat Van Gulick goed werk verrichtte. Op 29 Juli 1829 vroeg hij zijn rekening over 1815—1824 finaal te sluiten, opdat hij die over 1825—1828 zou kunnen indienen. Dan gaat, ingevolge een besluit van 28 Aug. La. G. G. een commissie uit Ged. Staten, namelijk Linssen, Sassen en Van Mattenburgh, andermaal naar Ravenstein, en neemt op 9 Oct. d.a.v. de kas op, hetgeen tot een laatste actie van het gemeentebestuur aanleiding gaf. Het vroeg gehoor, hetgeen verleend werd, en bracht daar bezwaren en een klacht tegen Van Gulick ten berde, die het betamelijke verre te buiten gingen. ⁽⁵⁰⁾ Men dient zich voor te stellen, dat het forsche beheer van den administrateur slachtoffers gemaakt en de herwonnen bloei van het fonds jalousie gekweekt hadden. Van Gulick, zoo zegt men, is in korte jaren tot welstand gekomen en bezit thans wel 100 morgen land. Hij koopt voor zich zelf de panden op, welke voor de gelden van het fonds, verbonden zijn, zoodat hij ten slotte de eenige schuldenaar van het fonds zal zijn en dit binnenkort teniet gaan zal. De Koning heeft het fonds aan Stad en Land en niet aan Van Gulick om met de batige overschotten zijn aankopen te financieren geschonken. Deze saldi dienen aanstonds verdeeld. Het is niet verantwoord, dat de hypotheekacten en gelden onder zulk een administratie blijven. Reeds loopen allerlei praatjes in de gemeente en Ged. Staten zullen goed doen het vertrouwen te herstellen. Het gemeentebestuur stelt hem verantwoordelijk. Zoo er geen vergadering van schuldenaren bijeen wordt geroepen, waarin het zijn bezwaren kan uiten, zal het zich tot den Koning wenden.

Ged. Staten eischen daarop nadere formuleering der malversaties en kwam nog denzelfden avond tot de overtuiging van de onjuistheid der aanklacht. Den volgenden dag bracht het gemeentebestuur als getuigen de twee gedupeerde schuldenaren voor, wier verklaringen echter met die van Van Gulick bleken te kloppen en die ten overvloede verklaarden, dat de administrateur hen volkomen ter wille geweest was en dat zij blijde waren, dat hij, door de panden aan te nemen, hen uit de moeilijkheden geholpen had. De sommen waren trouwens, op 200 gld. na, reeds afgelost en de laatste betaling zou op den naasten verschijndag volgen.

Nadat de commissie, op 16 Oct. 1829 haar rapport aan Ged.

Staten had uitgebracht, verliep de afwikkeling snel en bij diverse besluiten van 20 Oct. d.a.v. werden alle rekeningen van 1803 tot 1824 gesloten. Op 3 Dec. volgde een aanvullend onderzoek en daarna konden Ged. Staten den Minister van Binnenlandsche Zaken bij geleidebrief van 7 Dec. 1829, La. M. M. hun eindrapport uitbrengen. Wat den toenmaligen stand van zaken betrof, bleek daaruit, dat het kapitaal per 28 Nov. tot f 76093.60 geslonken was, waarvan dubieus f 16598.60 ongeacht het afgeschreven ad f 7175, bij welke laatste de kwijschelding aan de erven Servier inbegrepen was. Het fonds bestond uit 392 uitgezette kapitalen, meest 100 tot 300 gld. groot. Het kasgeld zou belegd worden in inschrijvingen op het Grootboek, rentende $2\frac{1}{2}\%$, hetgeen voortaan ook met de afgeloste sommen behoorde te geschieden. Men zou aan de plaatselijke bezorgdheid tegemoet kunnen komen door naast den thesaurier of administrateur drie ter plaatse wonende provisorsen te benoemen, die bevelschriften ter betaling zouden uitgeven; maandelijks den staat der kapitalen zouden opnemen en de kas en registers verifiëren.

Aldus geschiedde bij Kon. Besl. d.d. 18 Febr. 1830, no. 114 ⁽⁵¹⁾, dat het beheer en bestuur der Stichting voor de Latijnsche school, onderwijs en eeredienst te Ravenstein, bekend onder den naam van Loterijfonds, definitief heeft geregeld.

Zodoende waren de onregelmatigheden uit den Franschen tijd ten slotte overwonnen en het beheer op een soliede basis gesteld. De geschiedenis van het Loterijfonds, als voorschotbank voor Stad en Lande van Ravenstein, werd hiermede afgesloten. Als stichting voor onderwijs, pieuse doeleinden en zelfs algemeen nut is het tot den huidigen dag in stand gebleven.

BRONNEN EN AANTEKENINGEN.

- (1) Hermans, dr. C. R., Verzameling charters, enz. betr. het Land van Ravenstein: II 422.
- (2) Bijlage van de missive van den schout van Ravenstein aan de Ged. Staten, d.d. 26 Dec. 1822 in archief der Prov. Griffie.
- (3) Hermans, als boven, II, 422.
- (4) Hermans, als boven, II, 623.
- (5) Hermans, als boven, II, 628.
- (6) Hermans, als boven, II, 459.
- (7) Hermans, als boven, II, 459.
- (8) Bijlagen der missive als noot 2, d.d. 26 Dec. 1822.
- (9) Hermans, II, 493. Met deze bemoeiingen schijnt een schuld van 40 ducaten of 210 gld. in verband te staan, die de stad destijds bij het fonds opnam, doch eerst bij acte van 6 Juli 1785 formeel bevestigde.
- (10) Hermans, als boven, II, 485.
- (11) Bijlage van het rapport van den districtsschout aan Ged. Staten der prov. d.d. 15 Maart 1823, in het archief der Provinciale griffie.
- (12) Hermans, als boven, II, 623.
- (13) Hermans, als boven, II, 505.
- (14) Hermans, als boven, II, 508 en 529 seq.
- (15) Hermans, als boven, II, 498 (noot).
- (16) Hermans, als boven, II, 498.
- (17) Hermans, als boven, II, 623.
- (18) Idem, II, 654.
- (19) Idem, II, 761.
- (20) Idem, II, 654.
- (21) Idem, II, 632.
- (22) Natuurlijk die uit het Land van Ravenstein.
- (23) Hermans, als boven II, 633, noot.
- (24) Idem, II, 640.
- (25) Zie geschil van 1825-1826, Prov. arch. P. 5808, oud.
- (26) Hermans, als boven, II, 633.
- (27) Idem, II, 569.
- (28) Een prijsband der Ravenssteinsche School is mij persoonlijk nooit voorgekomen.
- (29) Missive van v. Gulick aan den districtschoot, d.d. 13 Juni 1824, (Prov. archief P. 5808, oud).
- (30) Hermans, als boven, II, 623.
- (31) Idem, 638.
- (32) Missive aan den Gouverneur, d.d. 12 Jan. 1817 (Prov. arch. G 5808, oud). Afschrift der aanstelling in rechterlijk archief van Ravenstein. R 96.
- (33) Hermans, als boven, 669.
- (34) Zie de stukken in het rechterlijk archief van Ravenstein, R. 96.
- (35) Missive aan den gouverneur, d.d. 12 Jan. 1817, (Prov. archief P 5808, oud).
- (36) Hermans, als boven, II, 769.
- (37) 18 Juli 1798.
- (38) Memorie van P. M. Serwier voor Van Ghert, d.d. 30 Jan. 1813, (Provinciaal archief P. 5808, oud).
- (39) Rapport van Van Ghert, d.d. 4 Febr. 1813.
- (40) Prov. archief P 5808, oud).
- (41) Hermans, als boven, II, 769.
- (42) Brief van den administrateur Van Gulick aan Ged. Stat. v. N. Br. d.d. 15 Dec. 1825. (Prov. Arch. P. 5808, oud).
- (43) Zie Bijlage van schrijven, bovengenoemd, zijnde een inventaris van stukken, gevonden in het sterfhuys van Hermanus Mulders, in 1798 lid van den gemeenteraad.

- (44) Hermans, als boven. II, 916.
- (45) Archief der prefecture.
- (46) Zie rapport van v. Ghert, d.d. 4 Febr. 1813.
- (47) Aldus het oordeel van den Districtsschout in een brief aan Ged. Staten, d.d. 24 Mrt. 1821. (Prov. arch. P. 5808, oud).
- (48) Zie de missive van den Secr. gen. van den Min. v. Binnenl. Zaken aan den Gouverneur, d.d. 7 Mei 1819. (Prov. arch. P. 5808, oud).
- (49) Voor de volgende bijzonderheden verwijs ik naar de correspondentie en rapporten in Prov. archief P. 5808, oud.
- (50) De inhoud en het vervolg der zaak blijken uit een voorafgaanden brief, d.d. 6 Juli en een, op 9 Oct. aangeboden memorie en het rapport der commissie aan Ged. Staten, d.d. 16 Oct. 1829. (Prov. arch. P. 5808, oud)
- (51) Handboekje voor de zaken van den Roomsche-Katholieken Eeredienst, 3e Jrg. 1849, pag. 201.

